

MANTIK VE AKIL GAZETESİ

Hazırlayan: İlker ÜNSAL

CİLT: 1, SAYI: 102

MART 2026

AKADEMİK ARŞİV ÖZEL SAYISI

AKIL İLKELERİ

Akıl yürütmelerin doğru ve tutarlı olmasını sağlayan en temel kurallardır. Doğru ve tutarlı akıl yürütmenin sarsılmaz temellerini oluştururlar.

1. Özdeşlik İlkesi

Bir akıl yürütme sürecinde, bir terime veya kavrama başlangıçta hangi anlam yüklendiyse, süreç sonuna kadar aynı anlamda kullanılması zorunluluğudur. Başlangıçta yüklenen anlam sonuna kadar korunur.

Örnek: "Bütün insanlar ölümlüdür. Ali insan olduğuna göre Ali de ölümlüdür." Burada 'insan' kavramı hep aynı anlamdadır.

2. Çelişmezlik İlkesi

Zihnin, birbiriyle tamamen zıt (çelişik) iki önermeden birini doğru kabul ediyorsa, diğerini zorunlu olarak yanlış kabul etmesi durumudur. İki zıt önerme aynı anda doğru olamaz.

Örnek: "Bütün kuşlar kanatlıdır." ile "Bazı kuşların kanadı yoktur." önermeleri aynı anda doğru olamaz.

3. Üçüncü Hâlin İmkânsızlığı İlkesi

Bir önermenin sadece iki ihtimali olduğunu belirtir; ya doğrudur ya da yanlıştır. Arada kalmış üçüncü bir seçenek yoktur.

Örnek: "Evren ya vardır ya da yoktur."

4. Yeter-Sebep İlkesi

Yeterli ve mantıklı bir neden veya dayanak olmadan hiçbir yargının doğru sayılamayacağı ve hiçbir olgunun var olamayacağı ilkesidir. Yeterli neden olmadan hiçbir yargı doğru sayılamaz.

Örnek: "Bütün balıklar solungaçlıdır; Hamsi bir balıktır, Hamsinin solungaçları vardır."

MANTIK VE ARGÜMANTASYON KAVRAMLARI

Mantık: Doğru düşünmenin kurallarını belirleyen, akıl yürütme süreçlerinin yapısını ve geçerliliğini inceleyen bilim dalıdır. Doğru düşünmenin bilimi olarak kabul edilir.

Önerme

Doğru veya yanlış, kesin bir yargı bildiren anlamlı cümlelerdir. Soru, emir veya duygu belirten cümleler önerme sayılmaz.

Önerme Olanlar: Ankara Türkiye'nin başkentidir (Doğru). $2+2=5$ (Yanlış ama kesin yargı var).

Önerme Olmayanlar: Saat kaç? (Soru), Kapıyı kapat! (Emir), Ah ne güzel! (Duygu).

Doğruluk ve Tutarlılık

Doğruluk: Bir önermede dile getirilen yargının, dış dünyadaki nesnel gerçeğe birebir uygun olması durumudur. Örn: "Bütün cisimler yer kaplar." yargısı gerçeğe uyduğu için doğrudur.

Tutarlılık: Bir akıl yürütmeyi oluşturan tüm önermelerin hem kendi başlarına doğru olması hem de aralarında hiçbir çelişki barındırmamasıdır. Sistem çelişki barındırmaz.

Çelişiklik ve Geçerlilik

Çelişiklik: İki düşünce veya önermeden birinin doğru olduğu durumda diğesinin kesin olarak yanlış olması durumudur. İkisi birlikte savunulamaz.

Geçerlilik: Bir akıl yürütmede ulaşılan sonucun, dayandığı öncüllerden mantıksal bir zorunlulukla çıkması durumudur. Öncüller ve sonuç arasında bağ sağlam olmalıdır.

Görüş

İnsanın belirli bir olay veya konu karşısında oluşturduğu kişisel, öznel yargı ve kanaatleridir. Herkesin bakış açısı farklıdır ve doğruluğu kişiden kişiye değişir.

Örnek: "İnsan, mutlu olmak için yaşamalıdır." (Kişisel değer yargısı).

AKIL YÜRÜTME VE ÇIKARIM YÖNTEMLERİ

Verilen öncüllerden mantıksal bir sonuca ulaşma işlemine akıl yürütme denir. Sonucu destekleyen gerekçelere öncül, doğan yargıya sonuç denir.

1. Tümdengelim (Dedüksiyon)

Genel kurallardan, yasalardan yola çıkarak özel, tekil sonuçlara inme yöntemidir. Kesin sonuç verir.

Örnek: Bütün bitkiler fotosentez yapar. Çınar bir bitkidir. O hâlde çınar da fotosentez yapar.

2. Tümevarım (Endüksiyon)

Tek tek gözlemlenen olaylardan yola çıkarak genel bir yasaya ulaşma yöntemidir.

Örnek: Demir, bakır, çinko ısıtılınca genişler. O halde ısınan bütün metallerin hacmi genişler.

3. Analoji (Benzeşim)

İki farklı durum arasındaki ortak özelliklerden yola çıkarak varsayımsal bir sonuca ulaşmaktır.

Örnek: İtalya'da Akdeniz iklimi görülür ve zeytincilik yapılır. Türkiye'de de Akdeniz iklimi görüldüğüne göre Türkiye'de de zeytincilik yaygın olabilir.

KANITLAMA VE HATALI ÇIKARIMLAR

Argüman: Bir görüşü doğrulamak veya ikna etmek için mantıklı öncüllerle bir sonucun ortaya konması sürecidir.

Safsata: Bilerek ya da bilmeyerek yapılan kural dışı, mantık hatası içeren yanlış çıkarımlardır.

Safsata Örneği: "Yasalara karşı gelenler cezalandırılır. Ahmet yer çekimi yasasına karşı geldiğine göre cezalandırılacaktır." (Anlam kaydırması hatası).